

هزینه دادرسی و نحوه مطالبه‌ی آن توسط محکوم له

حسن عرب، وکیل و مشاور حقوقی و مدرس دانشگاه

هزینه دادرسی عبارتست از هزینه‌ای که بابت صدور حکم یا قرار به هنگام تقدیم دادخواست از سوی خواهان بایستی پرداخت گردد. مقنن در ماده (۵۰۲) قانون آیین دادرسی مدنی اشعار می‌دارد: «هزینه دادرسی عبارتست از: ۱- هزینه‌ی برگ‌هایی که به دادگاه تقدیم می‌شود. ۲- هزینه‌ی قرارها و احکام دادگاه» و در ماده (۵۰۳) همان قانون مقرر کرده «هزینه‌ی دادخواست کتبی یا شفاهی اعم از دادخواست بدوی و اعتراض به حکم غیابی و متقابل و ورود و جلب ثالث و دادخواست تجدیدنظر و فرجام و اعاده‌ی دادرسی و هزینه‌ی وکالت‌نامه و برگ‌های اجرایی و غیره همان است که در ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۳ و یا سایر قوانین تعیین شده است که به صورت الصاق و ابطال تمبر یا واریز وجه به حساب خزانه پرداخت می‌گردد» که به استناد بند (۱۲) از ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت مصوب ۱۳۷۳ هزینه دادرسی تعیین و براساس آن خواهان هنگام تقدیم دادخواست بایستی به میزان خواسته تمبر ابطال و الصاق نماید که موارد آن عبارتست از:

الف) مرحله‌ی بدوی دعاوی که خواسته‌ی آن تا مبلغ ده میلیون ریال تقویم شده باشد، معادل ۱/۵ درصد ارزش خواسته و بیش از مبلغ ده میلیون ریال به نسبت مازاد بر آن ۲ درصد ارزش خواسته.
ب) مرحله‌ی تجدیدنظر و اعتراض به حکمی که بدو یا غیاباً صادر شده باشد ۳ درصد ارزش محکوم به.
- احکامی که محکوم به آن تا مبلغ ده میلیون ریال باشد ۳ درصد ارزش محکوم به و مازاد آن به نسبت اضافی ۴ درصد ارزش محکوم به.

- در دعاوی مالی غیر منقول و خلع از اعیان غیر منقول از نقطه نظر صلاحیت ارزش خواسته همان است که خواهان در دادخواست خود تعیین می‌نماید لکن از نظر هزینه‌ی دادرسی باید مطابق ارزشی معاملات املاک در هر منطقه تقویم و براساس آن هزینه‌ی دادرسی پرداخت شود.

به استناد به بند (۱۳) از ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین هزینه‌ی دادرسی در دعاوی غیر مالی و درخواست تأمین دلیل و تأمین خواسته در کلیه‌ی مراجع قضایی پنج هزار ریال تعیین می‌شود و برابر بند (۱۴) همان قانون در صورتی که قیمت خواسته در دعاوی مالی در موقع تقدیم دادخواست مشخص نباشد مبلغ دو هزار ریال تمبر الصاق و ابطال می‌شود و بقیه‌ی هزینه دادرسی بعد از تعیین خواسته و صدور حکم دریافت خواهد شد و دادگاه مکلف است قیمت خواسته را قبل از صدور حکم مشخص نماید و به موجب بند ۱۵ و ۱۶ قانون فوق الذکر هزینه‌ی اجرای موقت احکام در کلیه مراجع قضایی پانصد ریال تعیین گردیده است. و هزینه‌ی تجدیدنظر در دادگاه و دیوان عالی کشور یک هزار ریال تعیین گردیده است. علاوه بر هزینه‌های ذکر شده ممکن است هزینه‌های دیگری نیز توسط خواهان پرداخت گردد که در دو ماده (۵۰۲) و (۵۰۳) قانون آیین دادرسی مدنی پیش بینی نشده؛ از آن جمله می‌توان به هزینه‌ی کارشناسی، هزینه تحقیقات محلی و معاینه‌ی محل و حق الوکاله‌ی وکیل اشاره نمود که قانون‌گذار در ماده (۵۱۹) قانون آیین دادرسی مدنی در مقام بیان خسارت دادرسی به این موارد اشاره نموده و اشعار داشته است «خسارت دادرسی عبارت است از هزینه‌ی دادرسی و حق الوکاله‌ی وکیل و هزینه‌های دیگری که به طور مستقیم مربوط به دادرسی و برای اثبات دعوا یا دفاع لازم بوده است از قبیل حق الزحمه‌ی کارشنای و هزینه‌ی تحقیقات محلی.» با عنایت به این که بعضاً خواهان برای اثبات ادعای خود در امور فنی و تخصصی در خواست ارجاع موضوع را به

کارشناسی می‌کند یا این که دادگاه برای کشف حقیقت موضوع مورد اختلاف را به کارشناس رسمی دادگستری ارجاع می‌نماید، در این خصوص به استناد ماده (۲۵۹) قانون آیین دادرسی مدنی پرداخت هزینه‌ی کارشناسی به عهده خواهان می‌باشد. قانون‌گذار در ماده (۲۹۵) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «ایداع دست‌مزد کارشناس به عهده‌ی متقاضی است و هر گاه ظرف مدت یک هفته از تاریخ ابلاغ آن پرداخت نکند کارشناسی از اعداد دلایل وی خارج می‌شود.» و هر گاه خواهان یا خوانده برای اثبات ادعا و دفاع در مقابل ادعا به تحقیقات و معاینه‌ی محلی استناد کنند در این صورت به موجب قرار صادره از دادگاه مدیر دفتر دادگاه به عنوان مجری قرار در معیت طرفین دعوی به محل عزیمت و مشاهدات خود را در صورت جلسه‌ای می‌نویسد. در خصوص هزینه‌ی تحقیقات و معاینه محلی ماده (۲۵۶) قانون آیین دادرسی مدنی اشعار می‌دارد: «عدم تهیه وسیله اجرای قرار معاینه محل یا تحقیق محلی توسط متقاضی، موجب خروج آن از اعداد دلایل وی می‌باشد. و اگر اجرای قرار مذکور را دادگاه لازم بداند تهیه وسایل اجرا در مرحله بدوی با خواهان دعوی و در مرحله تجدیدنظر با تجدیدنظر خواه می‌باشد در صورتی که به علت عدم تهیه وسیله اجرای قرار مقدور نباشد و دادگاه بدون آن نتواند انشای رأی نماید دادخواست بدوی ابطال و در مرحله تجدیدنظر متوقف، ولی مانع اجرای حکم بدوی نخواهد بود» حال این سؤال مطرح می‌شود که چگونه محکوم له می‌تواند هزینه‌های انجام شده را که بر اثر دادرسی متحمل شده - از محکوم علیه مطالبه نماید در قانون آیین دادرسی مدنی برای مطالبه‌ی خسارات دادرسی دو حالت پیش بینی شده است که عبارتند از:

۱- مطالبه‌ی خسارات دادرسی ضمن دادخواست توسط مدعی و قبل از ختم دادرسی توسط مدعی علیه که به موجب ماده (۵۱۵) قانون آیین دادرسی مدنی «خواهان حق دارد ضمن تقدیم دادخواست یا در اثنای دادرسی و یا به طور مستقل جبران خسارات ناشی از دادرسی یا تأخیر انجام تعهد یا عدم انجام آن را به علت تقصیر خوانده نسبت به ادای حق یا امتناع از آن به وی وارد شده یا خواهد شد، هم‌چنین اجرت المثل را به لحاظ عدم تسلیم خواسته یا تأخیر تسلیم آن از باب اتلاف و تسبیب از خوانده مطالبه نماید. خوانده نیز می‌تواند خسارتی را که عمداً از طرف خواهان با علم به غیر محق بودن در دادرسی به او وارد شده از خواهان مطالبه نماید. دادگاه در موارد یاد شده میزان خسارت را پس از رسیدگی معین کرده و ضمن حکم راجع به اصل دعوا یا به موجب حکم جداگانه‌ای محکوم علیه را به تأدیه‌ی خسارت ملزم خواهد نمود. در صورتی که قرارداد خاصی راجع به خسارت بین طرفین منعقد شده باشد برابر قرارداد رفتار خواهد شد»

تبصره ۱: در غیر مواردی که دعوای مطالبه خسارت مستقلاً یا بعد از ختم دادرسی مطرح شود، مطالبه‌ی خسارت‌های موضوع این ماده مستلزم تقدیم دادخواست نیست.

تبصره ۲: خسارت ناشی از عدم النفع قابل مطالبه نیست و خسارت تأخیر تأدیه در موارد قانونی، قابل مطالبه می‌باشد». با مذاقه در این ماده معلوم می‌گردد که قانون‌گذار بنا به حکم کلی، پرداخت خسارت را به عهده محکوم علیه قراردادده است؛ خواه مدعی باشد یا مدعی علیه. بنابراین خواهان یا خوانده‌ای که محکوم‌له واقع شود، حق دریافت خسارت ناشی از دادرسی را از طرف دیگر را که محکوم علیه واقع شده، دارد. مطالبه‌ی خسارت و صدور حکم راجع به آن توسط دادگاه منوط به درخواست محکوم له می‌باشد و دادگاه رأساً مکلف به صدور حکم درباره‌ی آن نمی‌باشد؛ زیرا مطالبه‌ی خسارت جزء حقوق خصوصی اصحاب دعوی بوده و نیازمند مطالبه توسط زیان دیده می‌باشد.

این امر که مقنن در ذیل ماده‌ی موصوف تصریح نموده اگر قرارداد خاصی بین طرفین موجود باشد و راجع به خسارت با هم تراضی کرده باشند، مطابق همان قرارداد رفتار خواهد شد شخصی و خصوصی بودن مطالبه‌ی خسارت دادرسی را اثبات می‌نماید. کما این که مقنن در ماده (۲۳۰) قانون مدنی نیز بر اساس حاکمیت اراده عنوان داشته: «اگر ضمن معامله شرط شده باشد که در صورت تخلف مبلغی به عنوان خسارت تأدیه نماید حاکم نمی‌تواند او را به بیشتر یا کمتر از آن چه که ملزم شده است محکوم کند.»

و با تأمل و مذاقه در ماده (۳۳۱) قانون مدنی فلسفه‌ی مسؤؤل دانستن محکوم علیه به جبران خسارت محکوم له معلوم می‌گردد؛ زیرا قانون‌گذار در ماده موصوف بیان داشته است: «هر کس سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص قیمت آن برآید.»

بنابراین در مواردی که مدیون محکوم علیه واقع می‌شود، واضح است اگر او دین خود را به داین پرداخت می‌نمود، دیگر نیازی به تقدیم دادخواست از سوی خواهان برای مطالبه‌ی طلب نبود است و وی متحمل هزینه‌های دادرسی نمی‌شد. هم‌چنین در مواردی که فرض مدعی علیه، محکوم له واقع می‌شود، دعوای مدعی (خواهان) واهی و بی اساس بوده و اگر وی چنین دعوایی را مطرح نمی‌کرد، خواننده برای دفاع از خود و اثبات بی‌حقی خواهان متحمل هزینه‌های دادرسی از جمله حق الوکاله‌ی وکیل و سایر هزینه‌های دادرسی نمی‌شد. لذا این قاعده که محکوم علیه مسؤؤل پرداخت خسارت دادرسی است، با قاعده‌ی کلی مندرج در ماده (۳۳۱) قانون مدنی در مبحث تسبیب کاملاً منطبق می‌باشد.

۲- مطالبه‌ی خسارت دادرسی بعد از صدور حکم:

اگر مدعی یا مدعی علیه در ضمن دادخواست و در جریان دادرسی مطالبه‌ی خسارات دادرسی را ننموده باشند و بعداً در مقام مطالبه برآیند در این صورت به استناد صدر ماده (۵۱۵) قانون آیین دادرسی مدنی که اشعار می‌دارد: «... یا به طور مستقل جبران خسارت ... مطالبه نماید.» بایستی دادخواست مطالبه‌ی خسارت ناشی از دادرسی را به دادگاهی تسلیم نمایند که دعوای اصلی در آن رسیدگی و منجر به صدور رأی شده و خاتمه یافته است. لازم به ذکر است محکوم له پرونده به استناد ماده (۵۲۱) قانون آیین دادرسی مدنی فقط می‌تواند هزینه‌هایی را مطالبه کند که برای اثبات دعوی یا دفاع لازم و ضروری بوده و در صورتی که دعوای مطروحه در دادگاه منجر به سازش شود حکم به مطالبه خسارت نسبت به آن دعوا صادر نخواهد شد مگر به استناد ماده (۵۱۷) قانون آیین دادرسی مدنی طرفین دعوای ضمن سازش قراری نسبت به پرداخت خسارت داده باشند که در این صورت طبق همان قرار عمل خواهد شد.